SURINAAMSCHE FOLKLORE
(*Liederenverzameling Van Vliet*)

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Het is vanzelfsprekend in Paramaribo aan verschillende personen bekend geworden, dat Frater M. Fulgentius en de Heer Berkenveld te zamen Surinaamsche liederen hebben verzameld. Naar ik vernam heeft deze arbeid de aandacht getrokken van den Heer Comvalius, onderwijzer bij het openbaar onderwijs aldaar en heeft deze ook zijnerzijds zich al jaren lang met het moeilijke en geduld vorderende werk van verzamelen van Surinaamsche volkswijzen bezig gehouden. Ik hoop dat hij, wanneer hij met zijn arbeid gereed zal zijn, zal pogen tot publicatie daarvan over te gaan, dan wel, mocht volledige openbaarmaking alsnog niet doenlijk blijken, daarvan een samenvatting zal willen geven. In dit tijdschrift is medegedeeld, dat Dr. en Mevrouw Melville Herskovits een phonografisch opgenomen liederenverzameling uit Suriname het licht willen doen zien. Indien de verschijning van die verzameling kan worden afgewacht, zal het mogelijk zijn, gelijktijdige openbaarmaking van eensluidende gegevens te vermijden. De bekende musicoloog, Mr. Jaap Kunst, schrijver van het in 1934 in twee kwarto deelen uitgekomen standaardwerk „De toonkunst op Java”, heeft mij medegedeeld, dat een overbrenging van Surinaamsche liederen in notenschrift op het gehoor, voor wetenschappelijk onderzoek niet voldoende is, omdat dan intervallen en andere bijzonderheden niet met de vereischte nauwkeurigheid kunnen worden opgeteekend; phonografische opname is voor wetenschappelijk onderzoek onontbeerlijk.

* * *

De Heer Hugo van Vliet te Paramaribo, Surinamer van geboorte, heeft uit liefde voor het eigenaardige van het Kreoolsche volk den tekst van een aantal negerengelsche liederen genoteerd, er een vertaling bijgevoegd en zijn verzameling belicht door een

aantal op kreoolsche muziek toepasselijke citaten uit werken aanwezig in de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo. Frater Fulgentius stelde mij tijdens zijn verlof hier te lande de aantekeningen van den Heer van Vliet ter hand.

Ik wil van zijn arbeid, dien ik evenals die van de Heeren Abbenhuis en Berkenveld voor de Surinaamsche folklore van belang acht, hieronder een overzicht geven, en behoud mij voor de spelling van het negerengelsch, zoowel als de nederlandsche vertaling te wijzigen, als het voor de duidelijkheid wenschelijk is.

De verzameling vangt aan met banja-liederen. Het eerste lied is een kennisgeving aan de toehoorders, die worden aangesproken als: bruine juffrouw of dame, en bruine heer, dat wij dit jaar zullen vieren; dat zij heden de banja zullen openen. De tekst luidt:

Broi (bruin) missie, broi masra
Wie go terie na die jarie
Broi missie, broi masra
Joe sa opo „banja” tie dé.

Het tweede liedje verhaalt hoe Amba die op een Zaterdag, dus een ongeluksdag, zie ons artikel Naamgeving in de Encyclopaedie van Nederlandsch West Indië, is geboren zich in haren nood door hare vriendinnen had laten troosten, doch deze niet meer wil kennen wanneer de nood voorbij is. De woorden zijn:

Amba de pasa
A no de barie wie odi moro
Bika a feni boen kaba
Nootoe no ten moro.

De volgende liedjes behandelen een in de kreoolsche maatschappij voorgekomen „moeilijk geval”. Missie Moffina had de gewoonte, om hoewel zij tot den minderen stand behoorde, toch steeds bij haar vriendin de voordeur binnen te komen. Om nu, zonder met haar te breken, Moffina van haar minder gepaste vrijmoedigheid af te brengen, improviseerde de vriendin, op een feestavond dat zij met Moffina een lied met tegenzang zou voordragen, een tekst, waarin haar ronduit op haar gebrek aan goede vormen werd gewezen, met verzoek voortaan de *achterdeur* bij hare bezoeken te gebruiken, en te bedenken, dat voornamen en rijken nu eenmaal recht hebben op een meer eerbiedige ontvangst. De tekst vangt aldus aan: Moffina, te wan tron moro te joe kon na mi, joe no moe waka na fesie doro.

Moffina verdedigde zich met hand en tand. Waarom, zong zij terug, moet aan de voornamen en rijken een betere bejegening ten deel vallen dan aan mijn man? Zal dezelfde ijzeren spade

waarmee eenmaal zijn graf zal worden gedolven, ook niet voor die voornamen en rijken bij hunne begrafenis moeten dienen? Want een rijke wordt arm, en een arme rijk (of kan dat worden) hiernamaals.

Ik open een tusschenzin, om erop te wijzen, hoe het tweede banja-liedje (over „Amba”) een soort levenswijsheid leert. „Ondank is 's werelds loon”, zeggen wij, en wij kunnen er zeker van zijn, dat er wel een of meer negerengelsche spreekwoorden zullen bestaan die dezelfde gedachte vertolken. Maar in het derde vinden wij een soort van filosofische beschouwing in het lied. De daarna volgende coupletten (betreffende het geval „Moffina”) leeren ons, dat er ook in kreoolsche kringen „schotjes” bestaan, en dat ook daar door enkellingen een beroep gedaan wordt op het beter ik van de menschen om aan die schotjes niet te veel te hechten.

Soms worden liedjes door ouderen voorgezongen, met de bedoeling dat de jongeren van het gezelschap uit den inhoud leering zullen trekken. Zoo het liedje:

Toe pikien ben de na wan hoso
A wan habie mama
A trawan no habie mama, enz.

De letterlijke vertaling van het negerengelsch (waarvan de kortheid en kernachtigheid, of als men wil de groote eenvoud, anderen zouden misschien zeggen de groote armoede, uitkomt) is de volgende: Twee kinderen woonden in een huis, het een bezat een moeder, het tweede had er geen enz. Het lied verhaalt nu verder hoe het kind waarvan de moeder nog leefde, vaak door deze werd berispt, doch dat het moederlooze kind zeide ook door moeder te willen worden vermaand en daarop naar moeders graf liep om weenend moeder om raad te vragen.

Dat de neger-psyche zich in liederen uit, staat vast. Alleen zal men verwonderd zijn, dat op bijeenkomsten zulke treurige onderwerpen worden verkozen. Het volgende lied verraaft een diepe neerslachtigheid. De zanger of zangeres wil weergeven, dat hem of haar voorgoed allen steun is ontvallen. Zou men het onze vroolijke uitgelaten kreoolsche bevolking aanzeggen, dat zij zich gaarne in een zoo groot verdriet verplaatst? Waarop zou ik thans trotsch kunnen zijn, zegt het lied. Ik ben geworden als de parwa-boom, waarvan de springvloed de wortelen vernielde, zoodat ik mij nooit meer met trots op aarde zal kunnen verheffen. De parwa-boom kan zeer hoog worden en houdt zich aan de modderige zeekust en op rivieroeveren door luchtwortels staande, maar de boom die tusschen zijn wortels vruchtbare klei bijeenhoudt,

zal op den duur een te felle getijwerking en golfslag niet kunnen weerstaan, want die klei zal door den stroom ook kunnen worden weggespoeld. Dan blijft de boom misschien nog een tijd, alleen op de blootgespoelde wortels, staan om met den volgenden springvloed te worden weggerukt en hulpeloos te blijven rond-drijven. Ik geef hieronder den korten negerengelschen tekst:

O biegie mie sa mekie tiedei

Bika mi tron parwa

Springiewatra njang ¹⁾ alla mi loetoe kaba

So mie no kan meki biegie moro

Na grontappoe.

De auteur vertelt nu dat op de groote banja-feesten, doe genaamd, houten bankjes, borden of schotels, en andere snuisterijen alles door snijwerk versierd, vooraf onder een doek werden gereed gezet, om bij den aanvang van het feest te worden bezichtigd door de genoodigden, de plantage-directeuren, de opzichters en de bastiaans e.a., voor wie zitplaatsen waren opengehouden. Naast de tentoongestelde voorwerpen stond een pot om giften in te doen. Het feest ving dan aan met het lied: Bankjes hout (banjie-hoedoe), U kom ik bezien. Geen negerpraat trok mij hier heen. Maar wel het (kunstig gesneden) bankjes hout. Daarna werd door allen in vervoering uitgeroepen: Banjie hopo (is geopend). Op zeer plechtige wijze werd dan het doek van de voorwerpen opgeheven waarop een ieder, de genoodigden voorop, met langzamen tred naderden en hunne giften in den pot deden glijden. Bleek er veel belangstelling voor de met onbegrijpelijke toewijding en oneindig geduld vervaardigde voorwerpen, dan bleef het gejoel en gejubel stijgen tot de dans aanving.

De bovenstaande mededeeling van den Heer van Vliet is mij geheel nieuw. Ik heb haar nergens in de litteratuur aangetroffen. Wel zegt Hartsinck, dat de plantagenegers zeer aardig het houten deurslot weten te maken, dat ik elders heb besproken en dat vermoedelijk nu nog slechts bij de Boschnegers zal worden gevonden. Uit hetgeen de Heer van V. zegt, kan worden opgemaakt, dat het kunstige houtsneewerk, dat thans alleen de Boschnegers maken, vroeger alleen door de plantagenegers werd vervaardigd. Zooals onze beschaving aan de beschaafde kreolen den kunstzin om eigen ornamenten te scheppen, heeft ontnomen, zoo heeft zij ook hunne vaardigheid verwoest om houten voorwerpen als

¹⁾ Njang of njam beduidt hier het werkw. eten of wegvreten. Dus: het springvloedwater vrat den grond tusschen al mijn wortels weg, zou hier de (vrije) vertaling kunnen zijn.

bankjes, borden en snuisterijen, zelf te bedenken, uit te voeren, en te versieren. Eene waarschuwing voor de zending, om te trachten bij de bekeering volkseigenaardigheden en eigen beschaving van de bekeerden intact te laten, wanneer zij niet rechtstreeks tegen christelijke begrippen ingaan.

* * *

Bij den banjadans werden door de opvoerenden ook wederwaardigheden als volgt medegedeeld.

Een zangeres verhaalt dat „Skriefieman”, de schrijver van de plantage, naar stad ging en voor haar een kralen halssieraad medebracht. Maar, zoo vervolgt zij met verontwaardiging: Ziet hoe de negers onderling elkander versmijten; zij dulden niet dat ik het sieraad draag. De verzamelaar meent in dezen laatsten zin bij de zangeres vrees te bespeuren door vergif te zullen worden uit den weg geruimd, indien zij aan het verbod van hare rasgenooten geen gehoor geeft. In den voorafgaanden zin staat in het negerengelsch het woord *verdonder* voor versmijten. De opname van het werkw. „verdonderen” in het n.e., zij het dan in iets afgekorten vorm, is zeker een verrassing.

Het spreekt wel van zelf, dat de liederen wel in hoofdzaak dezelfde bleven, maar toch in den loop van den tijd in onderdeelen werden veranderd.

De liederen van bepaalde negerstammen, zegt de Heer v. V., verschilden van elkander. Zoo ook liederen op verschillende plaatsen. Het banja-openingslied te Coronie aan de zeekust luidde:

A de na ondro gardin
Woy, woy, woy!
A malingri kiebrie na ondro gardin
Woy, woy, woy!

Het beteekent; De gebreken van de personen, die hedenavond zullen worden bezongen mogen niet te veel ruchtbaar worden, het zijn verborgenheden die door een gordijn tegen te groote onbescheidenheid worden behoed. Meer letterlijk: De gebreken verbergen zich achter een gordijn. O wee, och help.

Een districts-hoofd, dat op het punt stond af te treden, werd zingende ingevoerd met de strophen: Noem mij maar geen leider¹⁾ meer, want Besie (naam of schuilnaam van den opvolger) is op komst.

¹⁾ Het n.e. woord voor leider, *maninga* lijkt mij merkwaardig.

Zeer oud, en bij bejaarden nog geliefd schijnt het volgende lied uit den slaventijd:

Kourou moro ing
 Dona komoppoe na areen
 Kourou moro ing
 Tanta Margo kon gie Dona wan panjie
 Bikasi a komoppoe na areen
 Kourou i moro ing.

De vertaling is: De koude overmeesterde haar, Dona kwam uit den regen, Tante Margot gaf aan Dona een lendeschort, omdat zij uit den regen kwam en de kou haar overmeesterde.

Klaarblijkelijk had Dona geheel naakt buiten geloopt en was zij toen door den regen verrast geworden, zoodat zij door koude werd bevangen. Een oudere vrouw gaf haar uit medelijden tenminste een lendeschortje (bij haar thuiskomst of om thuis te komen?).

In de spottende scherts van de banja-liederen werden ook de bastiaans (neger-opzichters) niet gespaard. Om een bastiaan te bespotten van een plantage waarvan slaven waren ontvlucht, zongen andere negerslaven bij het eerst volgende banjafest:

Bastiaan, ga naar de negers omzien
 De negers zijn weggeloopt
 Anderen trekken (nu) gootlijnen
 (En) anderen trekken *bantamans*.

De Heer v. V. deelt mede, dat bantaman beteekent de „trekgoot” (treksloot, verzamelwetering) eener plantage, dat het woord Afrikaansch is en eigenlijk „de verzamelplaats van alle geesten” zou beduiden in de Afrikaansche fetisch-leer, waartoe hij verwijst naar een boek *West African Studies* door Mary Kingsley (jaartal en naam uitgever niet vermeld).

Ik sla het reeds in de verzameling Abbenhuis en Berkenveld vermelde weglooperslied over. Ook het lied: *Wakka mie de go wakka*, waarvan de Heer v. V. de aanvangsmelodie gepoogd heeft aan te geven door de cijfers: 3, 3, 3, 7, 7, 6, 6, onderscheidenlijk boven de lettergrepen te plaatsen. In verband met hetgeen ik in den aanhef van dit opstel zeide, acht ik thans een weergave van de melodie van Surinaamsche liederen in notenschrift in het algemeen niet zoo wenschelijk. Er is kans, dat het op wetenschappelijke wijze, phonografisch, reeds voorkomt in de collectie Herskovits. Liefst dient de opname m.i. door een deskundige te geschieden.

Een staaltje van humor is het lied van een negerzanger, die

door zijn rasgenooten bespot was geworden. Zeg, lieden van het Surinameland, waar wij wonen, zoo ongeveer heeft hij zich geuit, wanneer ge een haan „kukeluku” hoort kraaien, denkt dan toch niet dat het beest kraait om mij alleen. Want hij doet het omdat gijlieden allemaal bespottelijk zijt. Ik kan mij voorstellen, dat de aanwezigen zullen hebben gebruld van 't lachen, bij dezen onverwachten tegenzet. Een op een banjafeest aanwezige vrouw die een tot haar gericht gezang niet begrepen had en daarvan uitleg vroeg werd op de volgende wijze in het zonnetje gezet. Haar werd nu een ander lied toegezongen, luidende ongeveer als volgt:

Toké-vogel, waarom krab je zoo in den grond?

(Antwoord van den Toké-vogel)

Denk niet dat ik zoo maar zonder reden aan 't graven ben.

Er is hier door een oudere een mop getapt op iemand

En nu krab ik in den grond om er de beteekenis van te kunnen vinden.

Er blijkt uit de liedjes, dat de schepen die de slaven aanbrachten, door de negers werden genaamd „malingrie-boto”, dat is: ongeluksschepen.

De tekst en vertaling wordt verder gegeven van een liedje waarin een bruine meesteres jammert over een slaaf, dien zij in een opwelling van ontevredenheid verkocht had, maar die zij terug wenschte te hebben. Voorts van een bij gelegenheid van herstel van een boot gemaakt werklied, dat tot een banja-lied werd vormd. Het volgende lied bevat een scherpe ironie: Al stijgen de schulden, dan gaat „Ondervinding” daarom niet weg. Wanneer nu mijn zieke moeder bij mij thuis mocht komen te sterven, laat „Ondervinding” haar dan maar begraven. De „Ondervinding” is (in een ander lied) voorgesteld als een zeer bejaard vrouwspersoon.

Een lied waarin een jonge man zingt, dat de meisjes zijn peervruchten eten (de potie mie pepre na dem bere) heeft een sterk erotische beteekenis. Zoo ook, naar het mij toeschijnt een lied eindigende met de (schijnbaar) onschuldige woorden: Dan ga ik Jacoba halen. Voor halen wordt gebruikt het woord tekíe, dat in dubbelzinnige woordspeling ook beduiden kan: bezitten, of tot haar ingaan. Ernstig is het lied waarin een man zijn Heiland smeekt om de standvastigheids-bloem in zijn hart te willen zaaien, opdat hij zijn levensgezellin niet verlieze. Dichterlijk het lied, dat een brief in *zeven* gouden letters (getallen symboliek?) naar den koning stuurt om hem te vragen of een hart *zeven* soorten van liefde zou kunnen verdragen. Het antwoord luidt, dat

zooveel liefde doodelijk zou zijn. De komische noot ontbreekt niet in een lied, waarin een man vloekt en de plantage-kerk uitjouwt, omdat zijn vrouw bekeerd is en niet langer in onzedelijkheid met hem wil leven. Drie „kawna”-liederen worden vermeld, waarvan een op grappige wijze verschillende personen hoont. Onder drie „Pokoe-Singie” is ook het bekende door Prins Roland Bonaparte vermelde lied (Bastia fon, Bastia fon, enz.) opgenomen. Een op Emancipatiedag toepasselijke marsch besluit de verzameling.

De door den Heer v. V. bijgevoegde citaten zijn van: Hartsinck (1770); Fermin (Nieuwe Algem. beschr. v. Suriname) 1770; Stedman (1799); Von Sack, Narrative of a Voyage to Surinam, Londen 1810; Teenstra (De negerslaven, enz.) 1822; G. B. Bosch, predikant te Curaçao 1843, Reizen in N. W. I., 19de brief (merkwaardig); Kappler, Sechs Jahre in Surinam, en Reise nach ob. Surin. Flusze, 1854; Palgrave, Dutch Guiana, 1876; R. Bonaparte Les habitants de Sur. 1884; Ellis, Tshi speaking Peoples of the gold Coast, 1887; Joest, 1893; Mr. Wesenhagen, 1986; Van Stockum, Verslag Saramacca-expeditie, 1904, blz. 53 en 137; de Goeje, Verslag Toemoekhoemak-expeditie 1908, blz. 45; Mansfeld, Urwald-Dokumenten, Berlin 1908, blz. 113; Mary Kingsley, West-African Studies, blz. 64.

Wij wenschen den Heer Van Vliet geluk, dat hij dezen arbeid heeft ondernomen en zulke aardige en interessante bijzonderheden aan de vergetelheid heeft ontrukkt.